

- કોલમિસ્ટ
- મુવીટાઇમ
- અક્ષર
- ગુજરાત એ ટુ ઝેડ-
- રાજકોટના સમાચાર
- ગુજરાતનું ઘરેણું
- છેલ્લાં ૫૦ વર્ષોમાં..
- ઝટપટ રસોઈ
- તંદુરસ્તી
- હસગુલ્લાં
- નેટ રેડિયો
- સુરત સ્પેશિયલ
- ગઝલ રેડી-રેકનર
- માતૃવંદના
- તબિયત
- થિયેટર
- વાર્તા

[હોમપેજ](#) | [વધુ સમાચારો](#) | [થિયેટર](#) | [છેલ્લાં ૫૦ વર્ષોમાં...](#)

છેલ્લાં ૫૦ વર્ષોમાં...

વન્સ મોર પુરુષોત્તમ
વન્સ મોર

સંગીતકાર પુરુષોત્તમ ઉપાધ્યાયની જિંદગીના આરોહઅવરોહ

[મિત્રને મોકલો](#)

દામિની દેસાઈ

૧૯૩૨ નું વર્ષ. નડિયાદ પાસેનું ઉત્તરસંડા ગામ. આમ તો પટેલોનું ગામ કહેવાય. બ્રાહ્મણનાં ચારપાંચ ખોરડાં ખરાં. તેમાંથી એક બ્રાહ્મણ કુટુંબમાંથી મા અને બે દીકરીઓ જ્યારે ગામમાં નવરાત્રી ઉત્સવ હોય ત્યારે ગરબા ગવરાવવા જાય. સાથે તેમનો નાનકડો ભાઈ હોય. તેને છોકરી જેવાં કપડાં પહેરાવે અને ચોટલીઓ વાળે. છોકરાને લાલચ એટલી જ કે ત્યાં લહાણી મળશે. એટલે ડોંશે ડોંશે એ ઉત્સવમાં જાય.

અને આમ સહજપણે તેનામાં સંગીતના સૂર સિંચાતા ગયા. લહાણીની લાલચે શરૂ થયેલી સંગીતની એ સફરે આજે એ છોકરાને એ સ્થાને પહોંચાડ્યો છે જ્યાં માત્ર તેનું નામ બોલાય એ જ પૂરતું છે. પુરુષોત્તમ ઉપાધ્યાય.

પુરુષોત્તમભાઈની સંગીતની સફર શરૂ થઈ આજથી ૬૦ વર્ષ પહેલાં, માત્ર છ વર્ષની ઉંમરે. અને એય ૧૭ વન્સ મોર સાથે.

ગાવાનું તો ત્રણચાર વર્ષની ઉંમરથી જ શરૂ થઈ ગયું હતું. ગામની શાળામાં કોઈ ફંક્શન હોય, ગામમાં નોરતાંનો ઉત્સવ હોય, કોઈ કહે ગાઓ એટલે બસ ગાવાનું.

શાળામાં ગાયનસ્પર્ધા હોય તો વિજેતાની ટ્રોફી પર તેમનું નામ કોતરાઈને જ આવે. આસપાસનાં ગામોમાં પણ, છેક સુરત સુધી લોકો જાણતા કે ડોક્ટર પિતાનો આ પુત્ર ગાય છે. ગાવામાં તો મા પાસેથી સાંભળેલાં લોકગીતો, ભજનો, ગરબા એવું બધું જ હોય.

એ જમાનામાં હજી ગુજરાતી કવિતાને ગીતમાં ઢાળીને ગવાતી નહોતી. જૂની રંગભૂમિનાં ગાયનો અને સિનેમાનાં ગાયનોનો પ્રવાહ ચાલતો હતો. ત્યારે ફિલ્મસંગીત નિર્ભેગ હતું. શાસ્ત્રીય રાગો પર આધારિત ધૂન બનતી. પુરુષોત્તમભાઈના શબ્દોમાં કહીએ તો, 'ત્યારે મેલડીમેકર્સ હતા, અત્યારે મેલડીબ્રેકર્સ છે.'

લાહોર રેડિયો પરથી ઉસ્તાદ બડે ગુલામ અલી ખાંનાં શાસ્ત્રીય ગાયન-દુમરી અને નૂરજહાંના

કંઠે ગવાયેલાં મધુર ફિલ્મી ગીતો પ્રસારિત થતાં. નાનકડા પુરુષોત્તમના કાનને એ સ્વરોએ વિવિધ આરોહ-અવરોહનો પરિચય કરાવ્યો.

એ અનુભવ-સમૃદ્ધિ આજેય તેમના કંઠમાંથી રેલાય છે.

ગાયકીનો પાયો એટલે શાસ્ત્રીય સંગીત. ત્રણચાર વર્ષની ઉંમરે ગાવાની શરૂઆત થઈ ચૂકી હતી પણ પાયો ચણાવાનું ત્યારે શરૂ થયું જ્યારે ગામના એક વડીલ તેમની ટેલેન્ટ પારખીને તેમને અમદાવાદ લઈ ગયા.

એ વખતે અમદાવાદમાં ઘણી નાટકકંપનીઓ ચાલતી. એક નાટકકંપનીનું ‘અપરમાતા’ નામનું નાટક ભજવણી માટે તૈયાર થઈ ગયું હતું. એ જમાનામાં નાટક માટેનું થિયેટર હોય ત્યાં જ બધા કલાકારો રહેતા અને તેમનું રસોડું પણ ત્યાં જ હોય. બધા કલાકારો આરામ કરતા હતા ત્યારે કંપનીના મેનેજર સાથે તે વડીલે પુરુષોત્તમની ઓળખાણ કરાવી.

મેનેજરે ગાવાનું કહ્યું. એક વાર, બે વાર, એમ ત્રણચાર વાર તેમની પાસે ગવડાવ્યું. તેમનું ગીત સાંભળીને બધા જ જાગી ગયા. મેનેજર તો ખુશ થઈ ગયો. તેણે નાટકના ડાયરેક્ટરને કહ્યું, ‘કાલે નાટકમાં આની પાસે ગવડાવીએ. નાટકને રિસ્પોન્સ સારો મળશે.’

તે વખતે મ્યુઝિકલ પ્લે વધારે થતાં. એક નાટકમાં ૧૫-૧૭ ગીતો હોય. વન્સ મોર ઉપર વન્સ મોર પડે. નાટક પૂરું થતાં સવારના ચારપાંચ વાગે.

પુરુષોત્તમે જે ગાયું તે જ ધૂનમાં નવા શબ્દો નાખીને ગીત તૈયાર કરવા માટે નડિયાદથી તાબડતોબ પ્રખ્યાત રસકવિ રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટને બોલાવાયા.

મેનેજરે કહ્યું કે, ‘આ છોકરા પાસે અમારે નાટકમાં ગવડાવવું છે.’ પુરુષોત્તમે આઠથી દસ વખત જોયેલી વિજય ભટ્ટના પ્રકાશ ચિત્રની ‘નરસિંહ ભગત’ ફિલ્મનું ગીત ગાયું, ‘બીના મધુર મધુર કુછ બોલ.’ રસકવિએ જોડ્યું, ‘સાધુ ચરણકમલ ચિત્ત જોડ.’ બસ પછી તો એક એક પંક્તિ ગવાતી ગઈ અને એક પછી એક પંક્તિ લખાતી ગઈ. પણ છોકરો પહેલી વાર સ્ટેજ પર આવે છે ને ગભરાઈ જશે તો? એટલે નક્કી થયું કે જો એવું થાય તો તેને સ્ટેજ પરથી ધીરે રહીને ખસકાવી લઈને બે રૂપિયા આપીને ઘેર મોકલી દેવો. પછી સવાલ એ હતો કે એ ગીત નાટકમાં ગોઠવવું ક્યાં?

ખાસ પુરુષોત્તમ પાસે ગીત ગવડાવવા માટે પ્રસંગમાં ફેરફાર કરાયો અને બીજા દિવસે નાટક ભજવાયું. પુરુષોત્તમે ગાયેલા ગીતને ૧૭ વન્સ મોર મળ્યા.

એ સમયે વન્સ મોર માત્ર ગીતોને જ મળે એવું નહોતું. નાની નાની કંપનીઓ ગામડાંમાં નાટક ભજવવા જાય. રા’ખેંગાર કે રાણકદેવી એવું કોઈ નાટક હોય. એમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહ રા’ખેંગારને મારી નાખે અને ખેંગાર એટલો સરસ રીતે પડી જાય કે લોકોને મજા આવે તો લોકો પાછા એ સીન માટે વન્સ મોર આપે. અને ખેંગાર પણ પાછો ઊભો થાય, લડે અને વળી પડે. કલાકાર અને પ્રેક્ષકો-બંને વચ્ચેના આત્મીય ઈન્વોલ્વમેન્ટનો એ જમાનો હતો.

એ સમયે મુંબઈના પત્રકારો અમદાવાદમાં નવું નાટક થાય એટલે તેનું રિપોર્ટિંગ કરવા આવે. મુંબઈથી ત્યારે વેણી, છાયા, ચિત્રપટ જેવાં મેગેઝિનો પ્રગટ થતાં. તેમાં ‘અપરમાતા’ નાટકમાં ગીત ગાતા પુરુષોત્તમના ફોટો છપાયા હતા.

આ કળાકારજીવનની શરૂઆત જ વન્સ મોરથી થઈ હતી, પણ કળાકારના જીવને વ્યાપ જોઈએ. ૧૯૪૦માં અમદાવાદમાં એ પહેલો સ્ટેજ શો. પછી ૧૯૪૪ની સાલમાં ભાગીને મુંબઈ આવી ગયા. આમેય, દિમાગમાં ફિલ્મોનું ભૂત

ભરાયેલું. ગામમાં હતા ત્યારે મિત્રને ત્યાં ભણવા જવાને બહાને મિત્રો સાથે સાઈકલ પર ડબલસવારીમાં નડિયાદ જતા. ત્યાં નાદિયા, જોન કાવસ, અશોક કુમારની ફિલ્મો જોતા. મનમાં સતત ઈચ્છા સળવળે કે અશોક કુમારની ફિલ્મમાં કામ કરવું.

પણ પછી મુંબઈથી ઝટ પાછા વતન ફર્યા અને ૧૯૪૭માં કુટુંબની પરવાનગી લઈને મુંબઈ આવ્યા. પણ અહીં ન કોઈ ઠામઠેકાણું કે ન સગુંવહાલું. શરૂ થયો લાંબો સંઘર્ષ આ મહાનગરમાં પોતાનું સ્થાન બનાવવાનો.

પુરુષોત્તમભાઈ વી. શાંતારામના સ્ટુડિયોમાં ગયા તો ત્યાં સ્ટુડિયોમાં હાજર માણસે પૂછ્યું, 'ક્યા કરેગા?'

પુરુષોત્તમભાઈએ કહ્યું, 'કામ કરેગા.'

જવાબ મળ્યો 'શકલ દેખી હૈ આઈને મેં?'

ધીરે ધીરે ખ્યાલ આવ્યો કે ફિલ્મોમાં તો કામ નહીં મળે, પણ મનમાં ધરપત હતી કે અવાજ તો છે.

મંગલવાડીમાં સંગીતકાર કલ્યાણજીભાઈ રહેતા તેની સામેના મકાનમાં એક કવિ રહેતા, જીવણલાલ કવિ. તે અમદાવાદના નાટકમાં મળ્યા હતા. એમનો મેળાપ થઈ ગયો. પુરુષોત્તમભાઈને કહે કે, 'ચાલ મારે ઘેર.'

બે રૂમ હતી. એમાં ઘરનોકરો (ઘાટીઓ)ની સાથે પુરુષોત્તમભાઈ સૂઈ જતા.

રહેવાનું કેકાણું તો પડ્યું, પણ સાથે સાથે સાફસફાઈ, પાણી ભરવાનું એવાં કામ પણ તેમણે કરવાનાં આવ્યાં.

પછી તો કલ્યાણજીભાઈ સાથે પરિચય થયો. કલ્યાણજીભાઈના પિતાની કરિયાણાની દુકાન હતી. થડા પર કલ્યાણજીભાઈ તો ક્યારેક આણંદજીભાઈ બેસતા. તેઓ આકાશવાણીમાં બાળકો માટેના કાર્યક્રમ 'બહુરૂપી'માં પુરુષોત્તમભાઈને પણ લઈ જતા. એ વખતે તેમના ગ્રુપમાં પ્રવીણ જોશી, કિરણ સંપટ, કૃષ્ણકાંત શાહ, અરવિંદ ત્રિવેદી, જન્મભૂમિના માલિકની દીકરી ભારતી શેઠ પણ હતાં. ત્યારે રેડિયો તરફથી ચાર આના પુરસ્કાર મળતો.

એ જ આકાશવાણીના આજના ટોપ ગ્રેડ આર્ટિસ્ટનો ચાર આનાવાળો સંઘર્ષ ઘણો લાંબો ચાલ્યો હતો.

દોલત સિનેમા, જે ખટાઉ આલ્ફ્રેડ નાટક કંપની તરીકે ઓળખાતું, તે એક પારસી ગ્રુપની માલિકીનું હતું. ત્યારે રંગભૂમિની દુનિયાના દિલીપ કુમાર કહેવાતા માસ્ટર અશરફ ખાન 'પ્રિન્સિપાલ' નામનું નાટક ત્યાં ભજવી રહ્યા હતા. તેમાં પુરુષોત્તમભાઈએ એક બાળકની ભૂમિકા કરી હતી. ત્યારે ફિલ્મકંપનીવાળા નાટકો જોવા ખાસ આવે. કોઈ આર્ટિસ્ટ જોઈતો હોય, નવો આઈડિયા જોઈતો હોય તો નાટકમાંથી મળી જાય. નાટક અને સિનેમા આમ એકબીજાનાં પર્યાય હતાં.

એક વાર જેસલ તોરલ, રાણકદેવી જેવી ફિલ્મોના પ્રોડ્યુસર-ડાયરેક્ટર અને સનરાઈઝ કંપનીના માલિક વી. એમ. વ્યાસ પણ નાટક જોવા આવ્યા હતા. તેમણે નાટક જોયા પછી પુરુષોત્તમભાઈને બોલાવ્યા.

આ એ ઘડી હતી જ્યારે તેમને પહેલી વાર ટેલેન્ટ દેખાડવાનો મોકો મળ્યો. જીવનમાં ક્યારેય ભુલાવાની નહોતી. વી. એમ. વ્યાસની 'શામળશાનો વિવાહ' ફિલ્મ માટે દિલીપ ઘોળકિયા

સંગીત આપવાના હતા. તેમાં શામળશા અને બીજો એક છોકરો ભેગા મળીને રાસ ગવરાવે છે એવી સિચ્યુએશન હતી. એ રાસ હતો ‘હે નટનાગર, નંદજીના લાલ, વાંસળી વગાડી...’ દિલીપભાઈ સાથે એ રાસ ગાવાની તક મળી પુરુષોત્તમભાઈને.

નાદિયા, જોન કાવસની ફાઈટિંગવાળી એક-બે ફિલ્મોમાં નાના નાના રોલ કર્યા અને કેટલીક ફિલ્મોમાં થોડુંઘણું ગાવાની તક પણ મળી. જોકે જીવનમાં એક વિશિષ્ટ ટર્નિંગ પોઈન્ટ આવવાનો હતો. અને એ છેવટે, બહુ રાહ જોવાનીને આવ્યો.

ગુજરાતી ફિલ્મોમાં એ વખતે પ્રેમલતા નાયક હિરોઈનો માટે ગીતો ગાતાં. એક ફિલ્મ માટે તેઓ આવી શક્યાં નહીં એટલે એ ગીત નાના પુરુષોત્તમ પાસે ગવડાવવામાં આવ્યું. નાના હતા ત્યારે અવાજ પણ તીણો, છોકરી જેવો. એટલે કામ થઈ ગયું.

ત્યારે ગીતો માટે થાળીવાજાની રેકર્ડ બનતી. એ માટે ગ્રામોફોન કંપનીમાં જવું પડે. તે પહેલાં ફિલ્મનું શૂટિંગ અને ગીતોનું રેકોર્ડિંગ એક જ જગ્યાએ થાય. તે વખતે તારદેવ પાસે સેન્ટ્રલ સ્ટુડિયો હતો. મહેબૂબ ખાન તેમની ફિલ્મો ત્યાં બનાવતા. ત્યાં એક ગુજરાતી ફિલ્મનું શૂટિંગ હતું. એમાં પુરુષોત્તમભાઈને ગાવાનું હતું. અહીં ગાઈ લીધા પછી ગીતોની ડિસ્ક બનાવવા હિઝ માસ્ટર્સ વોઈસ-HMVનો ફિરોજશાહ મહેતા રોડ, ફોર્ટમાં સ્ટુડિયો હતો ત્યાં ગયા.

HMVમાં રિજિયોનલ અને પ્રાઈવેટ રેકોર્ડિંગ માટે એક સ્ટુડિયો હતો અને બીજા સ્ટુડિયોમાં ફિલ્મી ગીતોનું રેકોર્ડિંગ થતું. પુરુષોત્તમભાઈ એ દિવસો તાદ્દશ કરતાં કહે છે, ‘હું ગાતો હતો. ત્યાં એક સજ્જન ઊભા હતા. તેમણે ત્યાં કોઈને પૂછ્યું કે આ કોણ ગાય છે? મારી ઓળખાણ કરાવવામાં આવી. ત્યાં બાજુમાં ગુજરાતી ગીતનું રેકોર્ડિંગ પણ ચાલતું હતું. વસુબહેન દિવેટિયા અને સાથીઓ ગાતાં હતાં. એમાં કોકિલા જોશી, માલિની મહેતા, સનુબાબુ ઉપધ્યાય એ બધાં હતાં. સજ્જને મને પૂછ્યું કે તું ગાશે? મને થયું કે આ મને ગવડાવવા માગે છે તે છે કોણ? એ હતા અવિનાશ વ્યાસ.’

[વન્સ મોર પુરુષોત્તમ વન્સ મોર ભાગ-૨](#)

[આ લેખ આપને કેવો લાગ્યો?](#)

[HOME](#) | [NEWS](#) | [BUSINESS](#) | [MONEY](#) | [SPORTS](#) | [MOVIES](#) | [CHAT](#) | [INFOTECH](#) | [TRAVEL](#)
[SINGLES](#) | [NEWSLINKS](#) | [BOOK SHOP](#) | [MUSIC SHOP](#) | [GIFT SHOP](#) | [HOTEL BOOKINGS](#)
[AIR/RAIL](#) | [WEATHER](#) | [MILLENNIUM](#) | [BROADBAND](#) | [E-CARDS](#) | [EDUCATION](#)
[HOMEPAGES](#) | [FREE EMAIL](#) | [CONTESTS](#) | [FEEDBACK](#)

- કોલમિસ્ટ
- મુવીટાઇમ
- અક્ષર
- ગુજરાત એ ટુ ઝેડ-
- રાજકોટના સમાચાર
- ગુજરાતનું ઘરેણું
- છેલ્લાં ૫૦ વર્ષોમાં..
- ઝટપટ રસોઈ
- તંદુરસ્તી
- હસગુલ્લાં
- નેટ રેડિયો
- સુરત સ્પેશિયલ
- ગઝલ રેડી-રેકનર
- માતૃવંદના
- તબિયત
- થિયેટર
- વાર્તા

છેલ્લાં ૫૦ વર્ષોમાં...

વન્સ મોર પુરુષોત્તમ
વન્સ મોર

‘આયખું એકું કર્યાનું દુઃખ છે’

મિત્રને મોકલો

દામિની દેસાઈ

વાંચો પહેલો ભાગ

‘અવિનાશ વ્યાસ અચાનક મળી ગયા. એમના જે ગીતનું રેકોર્ડિંગ હતું તેનું બધાંએ મહિનાઓથી રિહર્સલ કરેલું. પણ મારે મોકો છોડવાનો નહોતો. ગીત સાંભળીને મેં તાબડતોબ તૈયાર કરી લીધું. એ ગીત હતું :

દૂર દખ્ખણના ડુંગરા બોલ્યા
પણ મોરલા બોલ્યા નહીં
અને વર્ષાએ વીંઝણા ઢોળ્યા
પણ મોરલા બોલ્યા નહીં.’

આ ગીત પછી અવિનાશભાઈ પુરુષોત્તમભાઈને સાંતાક્રુઝમાં તેમના ઘરે લઈ ગયા. પછી તો ત્યાં જ રહ્યા. ૧૯૫૦માં કનૈયાલાલ મુનશીએ ભારતીય વિદ્યા ભવનની સ્થાપના કરી. ત્યાં અવિનાશભાઈ સાથે રહીને ‘તાનારીરી’, ‘રાસદુલારી’, ‘રામશબરી’ જેવી અવિસ્મરણીય નૃત્યનાટિકાઓ કરી. આશા ભોસલે પણ એ બધાં બેલેમાં ગાવા આવતાં. પુરુષોત્તમભાઈ અને આશાતાઈ હારોહાર બધાં બેલેમાં ગાતાં.

પુરુષોત્તમભાઈને યાદ છે કે આશાતાઈ ત્યારે ગામઢેવીની રેશર્નિંગ ઓફિસમાં કામ કરતાં હતાં અને મંગેશકર ફેમિલી નાના ચોકમાં રહેતું હતું. લતાજી, દિલીપ કુમાર જેવાં કલાકારોને પણ નજીકથી જોવાનો તેમને અવસર મળ્યો. લતાજી ગીતોના રેકોર્ડિંગ માટે પરાંમાં જવા માટે ગ્રાંટ રોડથી ટ્રેન પકડતાં. તો યુસુફસાબ પણ ગ્રાંટ રોડથી જ ટ્રેનમાં શૂટિંગ માટે જતા, તેમના હાથમાં કોઈ ને કોઈ પુસ્તક હોય જ.

એ અરસામાં મુંબઈમાં ભારતીય સ્ત્રી સેવા સંઘ, કોટ હિંદુ સ્ત્રી મંડળ, ભગિની સમાજ જેવાં મંડળો નવરાત્રીના કાર્યક્રમો કરતાં. અવિનાશભાઈનું છેલ્લેગાળું ગીત ‘તારી બાંકી રે પાઘલડીનું કૂમતું રે...’ અને રમઝટભર્યો રાસ ‘રંગલો જામ્યો કાલિંદીને ઘાટ...’ એ પહેલવહેલાં ભવનમાં જ ગાજ્યાં હતાં.

પુરુષોત્તમભાઈનું જુદી જુદી ગ્રામોફોન કંપનીઓ માટે કોરસમાં ગાવાનું તો ચાલતું જ હતું. એક

કોરસના ૧૦ રૂપિયા મળતા. મહિને ચાર-છ કોરસ થાય અને અવિનાશભાઈ સાથે પણ કામ કરતા એટલે મહિને ૧૦૦-૧૫૦ રૂપિયા મળી રહેતા.

ક્યારેક એવો પણ સમય આવે કે ખિસ્સામાં એક પૈસો ન હોય. ગ્રામોફોન કંપનીઓ ત્યારે અઠવાડિયે પૈસા ચૂકવતી. અંધેરીના મોહન સ્ટુડિયોમાં એક કોરસના પૈસા લેવા જવાનું હતું. ચંપલ પણ ફાટી ગયાં હતાં. ટ્રેનની ટિકિટના પૈસાય નહોતા એટલે ગીરગામથી અંધેરી ચાલીને ગયા હતા.

એક વખત તો કોરસના પૈસા લેવા સમયસર અંધેરી પહોંચવાનું હતું, પાસે એક પાઈ પણ નહોતી એટલે ચર્ની રોડ સ્ટેશન પાસેના બાકોરામાંથી ઘૂસીને ટ્રેનમાં બેસીને અંધેરી ગયા. અંધેરી પહોંચ્યા પછી પૈસા મળી ગયા. પાછા ફરતાં અંધેરી સ્ટેશન પર ટિકિટચેકરને કહ્યું કે વગર ટિકિટે મુસાફરી કરી હતી તેનું ભાડું લઈ લો, પણ ચેકરે ઘમકાવીને જવા દીધા. તેથી ટિકિટ જેટલા પૈસા દાનમાં દઈ દીધા.

એક પેશન, દિલમાં એક તમન્ના એટલે ઉઘાડે પગે ચાલીને ગયા હોય, પગમાં છાલાં પડી ગયાં હોય, ક્યારેક તો ચણા ખાવાનાય પૈસા ન હોય પણ એનું કોઈ દર્દ તેમને જણાય નહીં.

એ તમન્ના આખરે રંગ લાવી જ.

અવિનાશભાઈના સતત સહવાસમાં રહીને આપમેળે ગીતો સ્વરબદ્ધ કરવાની કોશિશ શરૂ થઈ. અવિનાશભાઈ ત્યારે ભારતીય વિદ્યા ભવનમાં સુગમ સંગીતના ક્લાસ લેતા. તેમાં અવિનાશભાઈ ન હોય ત્યારે પુરુષોત્તમભાઈ પણ શિખવાડતા. સાથે સાથે ચારેક વર્ષ નવરંગ નાગપુરકર પાસે શાસ્ત્રીય સંગીતની તાલીમ પણ લીધી.

૧૯૫૪માં ભવનમાં અવિનાશભાઈએ ‘આ માસનાં ગીતો’ કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો. તેનો કન્સેપ્ટ એ હતો કે એક જ કવિનાં ગીતો એક જ સંગીતકાર જુદા જુદા ગાયકો પાસે તૈયાર કરાવે. તેમાં અજિત મર્ચન્ટ, રજની લાખિયા, નીનુ મઝુમદાર, દિલીપ ધોળકિયા જેવા નામી સંગીતકારો પણ ભાગ લેતા. પણ પછી ધીરે ધીરે એ કાર્યક્રમ બંધ થઈ ગયો.

પુરુષોત્તમભાઈ આમ એક પછી એક ઘટનાઓના સાક્ષી બનતા રહ્યા અને એમાંથી શીખવા જેવા પાઠ શીખતા રહ્યા.

૧૮-૧૯ વર્ષની ઉંમરે તો ગાયક પુરુષોત્તમે ગીતો સ્વરબદ્ધ કરવાનું પણ શરૂ કરી દીધું હતું. સૌપહેલી સ્વરરચના હતી ‘ઓલ્યા માંડવાની જૂઈ’ ગરબો. ત્યારે નવરાત્રીમાં એક ફેશન હતી કે દીવાનો ગરબો તો હોય જ. અને આ ગરબો અવિનાશભાઈ પુરુષોત્તમભાઈ પાસે જ કમ્પોઝ કરાવતા.

રેડિયો પર પણ પુરુષોત્તમભાઈ નિયમિત ગાતા. તે વખતે સવારે પોણા આઠ અને આઠ વાગ્યાની વચ્ચે ગુજરાતી ગીતોનું જીવંત પ્રસારણ થતું. તેમણે રચેલું ભક્તકવિ દયારામનું ‘હવે સખી નહીં બોલું...’ ગીત સાંભળીને લતાજી એટલાં ખુશ થઈ ગયાં હતાં કે ‘આ તો અમારા મરાઠી ભાવગીત જેવું છે’ એવું બધાને કહેતાં.

રેડિયોમાં લાઈવ પ્રોગ્રામ પણ કર્યા હતા અને અત્યારે અત્યાધુનિક રેકોર્ડિંગ સિસ્ટમ સાથે ગાવાનું-ગવડાવવાનું બને છે. તેઓ કહે છે, ‘હવે તો આ સગવડ થઈ ગઈ છે. લાઈવ પ્રોગ્રામમાં જે પંચ આવતો તે મજા ચાલી ગઈ છે.’

રેડિયો માટે કેટલાંય ગીતો કર્યાં તો સાથે સાથે તેમણે લગભગ સોઠેક જેટલી ગુજરાતી ફિલ્મોમાં પણ સંગીત આપ્યું. જોકે

એને તેઓ ખોટી મજૂરી કહે છે.

મજૂરી કેમ?

‘જેને સંગીત શું છે એનું ભાન નથી, પૈસો હોય પણ કક્ષા ન હોય, એવા માણસ સાથે ચર્ચા પણ ન થઈ શકે છતાં એ કહે કે ફલાણું લોકગીત છેને તે આમાં નાખી દો, આ રાગનું થોડું આમ ગીતમાં નાખી દો. જેને કોઈ જ્ઞાન નથી એવા માણસ સાથે પનારો પાડવો પડે. એવા માણસને અર્ધદગ્ધ કહેવાય. મેહુલનું એક ગીત છે :

અર્ધદગ્ધોના પનારે ક્યાં પડ્યા?

આયખું એહું કર્યાનું દુઃખ છે.’ પુરુષોત્તમભાઈ અફસોસ વ્યક્ત કરતાં કહે છે.

પછી તો ગુજરાતી ફિલ્મોમાં પાઘડાવાળાની ફિલ્મોનો ટ્રેન્ડ ચાલ્યો એટલે ફિલ્મોમાં સંગીત આપવાનું તેમણે બંધ કરી દીધું. લીલુડી ઘરતી, મા અંબા ગબ્બરવાળી, ખોળાનો ખૂંદનાર જેવી કંઈક ફિલ્મોમાં તેમણે યાદગાર ગીતો આપ્યાં છે.

યુનીલાલ મડિયાની નવલકથા પરથી બનેલી ફિલ્મ ‘લીલુડી ઘરતી’ પ્રથમ રંગીન ગુજરાતી ફિલ્મ હતી. તેમાં તેમણે હેમુ ગઢવીને પણ સાથે લીધા હતા. બંને ખૂબ સારા ભાઈબંધ હતા.

એ સાથ કેવી રીતે છૂટ્યો?

તેમના જ શબ્દોમાં જાણીએ.

‘૧૯૬૬ માં આ ફિલ્મ (લીલુડી ઘરતી) બની. અત્યારની જેમ ત્યારે પણ તરણેતરનો મેળો ભરાતો. પીવાની લત ખૂબ ખરાબ અસર બતાવે છે. હેમુને આ લત હતી. મિત્રો કહેવા કે દુશ્મનો-બધા ભેગા મળીને હેમુને ખૂબ પીવડાવે અને કહે ગા હેમુ ગા હેમુ, હજી ઊંચે... અને એ મેળામાં હેમુ ગુજરી ગયો.’ એક દોસ્તને ગુમાવ્યાનું દુઃખ તેમના અવાજમાં ભારોભાર વર્તાય છે.

પછી તો ‘લીલુડી ઘરતી’માં ગૌરાંગ વ્યાસને સાથે લીધા. અવિનાશભાઈને ત્યાં સાથે રહ્યા હતા, સાથે મોટા થયા હતા. અવિનાશભાઈના આ માનસ પુત્ર માટે એમનું ઋણ ફેડવાનો એ અવસર હતો. આ જ ફિલ્મમાં મુકેશે ગાયેલા ‘હરિ હળવે હળવે હંકારે, મારું ગાડું ભરેલ ભારે...’ ગીત અને ફિલ્મના સંગીતને ગુજરાત સરકારનો શ્રેષ્ઠ ગીત અને શ્રેષ્ઠ સંગીતનો એવોર્ડ મળ્યો હતો. તે ઉપરાંત ‘ઉપર ગગન વિશાળ’, ‘મા અંબા ગબ્બરવાળી’ એમ છએક ફિલ્મોમાં શ્રેષ્ઠ સંગીત માટે તેમને એવોર્ડ મળ્યા હતા.

‘નહીં રે જાણેલી કદી નહીં રે માણેલી
જેની ગોઠડી તોડાય નહીં તોડી
સંતો રે એવી કૃષ્ણ-સુદામાની જોડી.’

આ બહુ લોકપ્રિય અને અત્યંત જાણીતું ગીત છે અને અત્યારે લોકગીતની જેમ જ ઠેકઠેકાણે ગવાય છે, પણ એ લોકગીત નથી. એ ગીત તો પુરુષોત્તમભાઈએ ‘રાણોકુંવર’ ફિલ્મ માટે કંપોઝ કર્યું હતું.

કોઈક કારણસર એ ફિલ્મમાં તો ન લેવાયું, પણ તેમ છતાં એ ગીતે એનું સ્થાન શોધી જ લીધું-લોકોના હૈયામાં.

નવરાત્રીમાં ક્યાંક ને ક્યાંક સાંભળવા મળી જતો ગરબો ‘માએ ગરબો કોરાલ્યો ગગનગોખમાં રે’ મૂળ હંસા દવેએ ગાયો હતો જેને

પુરુષોત્તમભાઈએ ‘મા અંબા ગબ્બરવાળી’ ફિલ્મ માટે રચ્યો હતો.

એવું મનાય છે કે અત્યારે જુદી જુદી ગુજરાતી ચેનલો પર આવતા ગુજરાતી ગીતોની સ્પર્ધાના કાર્યક્રમોમાં ૫૦ ટકા ગીતો તો પુરુષોત્તમભાઈએ સ્વરબદ્ધ કરેલાં હોય છે.

જાણીતા કવિ સુરેશ દલાલે પુરુષોત્તમભાઈને બિરદાવતાં કહ્યું હતું, ‘અવિનાશભાઈએ ગુજરાતને ગાતું કર્યું, પણ અમને અને કવિતાને લોકો સુધી પહોંચાડવામાં પુરુષોત્તમનો હાથ છે.’

કવિતા જ નહીં, બીજા સંગીતકારોએ સ્વરબદ્ધ કરેલાં ગીતોને પણ પોતાનો કંઠ આપીને તેમણે લોકપ્રિય બનાવ્યાં છે. ‘તારો છેડલો તું માથે રાખને જરા, આ તો ચૈતરવૈશાખના વાયરા’ એ ગીત તેનું ઉદાહરણ છે. નંદકુમાર પાઠકનું એ ગીત દિલીપ ધોળકિયાનું કમ્પોઝિશન છે, પણ પુરુષોત્તમભાઈ ગાય ત્યારે તે ગીત તેમનું પોતાનું જ લાગે.

મેટ્રિક પણ પાસ ન થયેલા આ સંગીતકાર-ગાયકે અત્યાર સુધીમાં લગભગ ૨૦૦૦ ગીતો કમ્પોઝ કર્યાં છે અને ગાયાં છે કેટલાં એ તો તેમણે પણ યાદ કરવું પડે છે.

જોકે દુનિયાની ઝડપ વધી, માણસોની જિંદગી ફાસ્ટ બની પછી સુગમ સંગીતની લોકપ્રિયતા ઓસરવા લાગી. કેટલાક તો સુગમ સંગીતને દુર્ગમ બનાવ્યાનો આક્ષેપ પણ પુરુષોત્તમભાઈની પેઢીના મુંબઈ-અમદાવાદના સંગીતકારો પર મૂકે છે.

ગુજરાતી સુગમ સંગીતને એક ઊંચાઈએ લઈ જનાર પુરુષોત્તમભાઈને જ્યારે પૂછ્યું કે ગુજરાતી સુગમ સંગીતની આવતી કાલ કેવી હશે? તો તેઓ કહે છે, ‘સંગીતની તાકાત અલગ છે. તમે તમારો દેશ છોડો એટલે કલ્ચર સ્ટાર્વેશન શરૂ થઈ જાય. જ્યારે વિદેશમાં કાર્યક્રમો કરીએ ત્યારે ગમતી રચનાઓ આવે તો લોકો રડી પડે છે. પગે લાગતા લાગતા સ્ટેજ સુધી આવે છે. સ્વરની તાકાત મને હવે સમજાય છે.’

[આ લેખ આપને કેવો લાગ્યો?](#)

[HOME](#) | [NEWS](#) | [BUSINESS](#) | [MONEY](#) | [SPORTS](#) | [MOVIES](#) | [CHAT](#) | [INFOTECH](#) | [TRAVEL](#)
[SINGLES](#) | [NEWSLINKS](#) | [BOOK SHOP](#) | [MUSIC SHOP](#) | [GIFT SHOP](#) | [HOTEL BOOKINGS](#)
[AIR/RAIL](#) | [WEATHER](#) | [MILLENNIUM](#) | [BROADBAND](#) | [E-CARDS](#) | [EDUCATION](#)
[HOMEPAGES](#) | [FREE EMAIL](#) | [CONTESTS](#) | [FEEDBACK](#)